

*Панајотис Кондилис***СВЕТСКЕ СИЛЕ И СВЕТСКА ДРЖАВА***

Идеја о светској држави се од стране њених заговорника изједначава са идејом о вечном миру и у том смислу препоручује. Превладавање политичке распарчаности човечанства треба да заустави трвења која одатле настају и да општељудске интересе учини основом једне светске и према дефиницији необориве политичке организације.

Утолико се идеја о светској држави може назвати политички артикулисаним пацифизмом, дакле оним који злу рата не супротставља једноставно индивидуални етички акт одбијања ратне службе, него један позиван институционални пројекат. Ко, са друге стране, као антрополошки песимиста, као националиста или из каквог год разлога не дели пацифистички идеал, нагиње по правилу ка томе да пориче могућност светске државе, да њену реализацију изједначи са – незамисливим или непожељним – одумирањем политике, или да за претпоставку те реализације сматра – невероватну – појаву заједничког непријатеља читавог човечанства.

Оба ова схватања владају у различитим варијантама политичким дискурсом и маркирају фронтове. Ипак, ниједно од њих није неоспорно. Јер светска држава није никаква логичка или повесна немогућност, никаква маштарија о којој би требало да се заносе само неполитички сањари. Истовремено, међутим, могућност њене реализације не нуди гаранцију за наступање вечног мира и универзалне слободе, а ни за елиминацију политике онако како је познајемо. Много тога што мисао, или жеља као отац мисли, антиципира, у повести се или уопште не остварује или се остварује само тако да са тим повезана очекивања изостају и раније стање у носталгичној ретроспективи изгледа подношљивије.

* Чланак је изворно објављен под називом „Ausschau nach einer planetarischen Politik“ у *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 21. 10. 1995. Исти чланак пренесен је у књизи *Das Politische im 20. Jahrhundert: Von den Utopien zur Globalisierung*, Manutius Verlag, Heidelberg, 2001. S. 149–159. (прим. прев.)

НАСТАНАК ЈЕДНЕ ХЕГЕМОНИЈАЛНЕ СИЛЕ

Карактер неке будуће светске државе би зависио од околности њене изградње. Овде су замисливе три могућности: слободан консензус, консензус у нужди и хегемонија једне нације или савеза нација. Све три имплицирају политичке акте воље, у случају консензуса са стране свих укључених, у случају хегемоније са стране будућег хегемона. У перспективи економског универзализма додуше изгледа као да се свет не мора ујединити путем политичких аката воље, него, напротив, преко њихове све веће неважности, дакле услед постепеног губљења политичког у функционалности економског.

Светскопривредна интеграција и глобална информатика би при томе учиниле излишним оне границе од чијег је проширивања или одбране политика до сада живела. Овде се очигледно не ради примарно о изградњи светске државе, него више о стварању једног отвореног светског друштва, које би се можда могло служити политичком организацијом у светскодржавној форми, али би ову деградирала на улогу пуког инструмента. Оно што грађанско друштво у националном оквиру никада није успело, наиме да се сасвим и потпуно избори против државе, делује сада спроводиво на светској скали.

За то понуђена силогистика постулира једну строгу детерминисаност политичког од стране економског, која подсећа на најгрубље верзије историјског материјализма. Ономе ко је упућен у духовну повест могло би бити познато порекло централних компонената марксизма из мисаоног света економског либерализма; стога не чуди ако након политичког слома марксизма економистичко тумачење понашања и повести наставља да живи под либералним предзнаком. Амерички нобеловац Гари Бекер (Gary Becker) је, на пример, предложио економске интерпретације социјалних феномена – од брака до религије – које по својој вулгарности надмашују све што је вулгарни марксизам, са своје стране, измислио.

Методским слабостима либерално-економистичког схватања светског друштва и светске државе додаје се још једна и врло реална. Уједињавање света посматра се са становишта производње, трговине и тока информација, али неуралгично питање расподеле остаје изостављено и није показано како

из пуке чињенице уједињења у реченим областима треба да настане модус расподеле којим би заинтересовани били задовољни не тек апсолутно – у поређењу са сопственим ранијим стањем –, него такође и релативно – у поређењу са садашњим стањем других.

Када би уједињење аутоматски са собом доносило опште прихватљиву расподелу, тада би се ово испољило већ унутар националног тржишта. Са друге стране, савршено је јасно да су релативни добици при расподели, које унутар дате констелације условљава позиција актера, политички експлозивнији од апсолутних. То је одлучујуће. Јер уједињење света мора заострити питање расподеле у истој мери као што се сада сви боре за исту награду.

О многообличном питању расподеле продира, дакле, политички фактор дубоко у економски. Та чињеница чини политички акт воље неопходним за изградњу светске државе чак и унутар неког привредно уједињеног светског друштва. Истовремено се, међутим, може претпоставити да тај акт воље једва да може бити слободан консензус свих страна. Јер један такав консензус претпоставља опште задовољавајуће решење питања расподеле. А то је поново могуће само ако снажнији одустану од релативних предности према слабијима.

Настаје, дакле, један непревладив парадокс: изградњом светске државе управо би оне силе претрпеле губитке, које су тренутно најснажније и стога би једном таквом пројекту морале обезбедити погонску снагу, ако би он уопште требало да има изгледа за остварење. Тај парадокс може узети привредне, али такође и политичко-војне форме – већ према томе која добра су свагда оскудна и који путеви за њихово добијање делују најсврсисходније. Али, парадокс у сваком случају постоји и може се сажети: светској држави стоје на путу светске силе.

У једној пукој нумеричкој перспективи могао би се стећи утисак као да би нас смена мноштва политичких колектива мањим бројем довела ближе стању јединства. Међутим, положај се може и другачије просуђивати. Конфликти између малог броја светских сила морају, додуше, бројчано остати ограничени, ипак истовремено расту у обиму зато што се потенцијално простиру преко читаве планете и, осим тога, једва да се могу краткорочно одлучити. Последњи кораци који треба да воде ка јединству су, дакле, далеко тежи од

претходних који су се привремено зауставили код олигархије светских сила. У оквиру те олигархије свака светска сила поседује више од онога што би поседовала у светској држави која почива на праведној расподели. Шта би могло да, на пример, Сједињене Државе намами ка томе да своју водећу улогу у данашњем свету замене за приступање некој светској држави у којој би се представљање грађана управљало према принципу броја? О *one world* се радо говори из супериорне позиције моћи и када се зна да отварање граница изазива пораст сопствених могућности утицаја.

Тренутак истине наступа већ када се открије да то исто отварање муњевито увећава релативне предности других сила, док смањује сопствени удео у привредним и политичким добрима, и било да је то само да би се прилагодило принципу једнакости. Сједињене Државе и запад уопште имају ово искуство још пред собом. Стога ни њихови принципи још увек нису прошли ватрено крштење. У сваком случају, може се поуздано замислити да они остварење *one world* у режији и према замислима Кине не би прихватили без даљњег. Слободном пристанку светских сила на светску државу стоји, дакле, много тога на путу. Једнако тешко биће добити неизнуђени пристанак мањих нација, уколико би се оне плашиле фактичке доминације великих у светској држави. Претпоставимо, међутим, сада да консензус није слободан, него да је успостављен у нужди, на пример под условима еколошке или демографске катастрофе планетарних размера са дугорочним дејством. Нужде и кризе могу покренути како центрипеталне тако и центрифугалне снаге. Није, дакле, унапред сигурно да ће у том положају жеља за политичком координацијом надвладати стару максимум деловања „спасавај се ко може“.

За координацију би, у сваком случају, била неопходна једна за све стране обавезна дефиниција положаја и ономе ко би ту дефиницију формулисао морала би бити додељена пуномоћ да донесе неопходне мере. Када би та нужда била довољно тешка да изнуди оснивање светске државе, тада би она могла бити савладана само помоћу једне врло грубе светске државе. Независно од објашњења и намера, логика ситуације би водила ка образовању хегемонијалне силе која би деловала према принципу „једнакост у немаштини“ или према националним симпатијама.

У том случају би настала хегемонија путем узурпације широких пуномоћи у нужди, која би као таква морала погодovati концентрацији политичке моћи која се не може контролисати на светском нивоу. Хегемонија, међутим, није замислива само као злоупотреба консензуса, него и без консензуса: као резултат планетарно приметне преваге једне светске силе над осталима и/или путем успешног вођења рата против ових.

Хегемонија која циља на изградњу светске државе и, дакле, на укидање суверенитета свих осталих политичких субјеката је принципијелно нешто другачије од хегемоније која се фактички врши у једном свету барем формално суверених политичких јединстава. Потоњој није безусловно потребно вођење рата против подређених светских сила, док се ова без вођења рата само тада може ојачати ако су њени противници тако ослабљени да безусловној капитулацији дају предности над отпором.

Сан о светској држави може се стога под одређеним условима реализовати само путем крвавих конфликта беспримерног интензитета и проширења. Између етичко-хуманистичких премиса захтева за светском државом и реалполитичког спровођења тих захтева не постоји повезаност. Ко једну такву везу успоставља, тај из жељеног стања светског мира, до кога светска држава треба да доведе, погрешно изводи мировни карактер средстава путем којих би се оно морало изградити. И чак ако би светска држава могла трајно учврстити светски мир, то не би безусловно био мир у слободном самоодређењу свих група и индивидуа.

Етичко-хуманистички плеодаје за светску државу стоји у знаку једне противречности. Са једне стране пропагира се светска држава као сада потребно превладавање националне државе и национализма, који се проглашава извором свих зала – као да су та зла у преднационалном свету била непозната. Са друге стране, та иста национална држава служи као узор за светску државу тиме што она треба да располаже над монополом легитимне силе и уз то да помоћу јединственог и универзалног законодавства осигура правну једнакост свих људи. Модерна европска национална држава је као прва и једина држава у повести програмски тежила и такође широко остварила монопол силе и правну једнакост.

Али не може се дати никаква повесна гаранција за то да ће се светска држава прилагодити политичко-правном моделу европске националне државе, осим ако не би настала слободним консензусом према њеном узору. Али чак ни национална држава није настала на тај начин. У сваком случају, њен настанак није био праволинијски процес при коме су монополизација силе и јединствено законодавство неусиљено, али неминовно следили згушњавање привредног промета. Јер у неким случајевима били су државна област и појам државе присутни још пре појаве нације која је онда изнутра освојила државу.

Насупрот томе, у другим случајевима је национална држава произашла тек из освајања политички распарчане нације од стране једне од оних држава које су се изјашњавале за дотичну нацију. Зато што је постојало више националних држава могло се такође поћи различитим путевима ка националној држави. Светска држава, међутим, мора бити једна једина и стога се са њом не може изводити више повесних експеримената истовремено. Између настанка националних држава и настанка светске државе не мора, у сваком случају, постојати никаква паралелност.

Исто тако ни у структурном резултату не мора наступити аналогија. Ако је тачна претпоставка да се светска држава најпре може основати путем хегемоније једне светске силе над осталима, тада делује плаузибилно чак и претпоставка да би њена политичко-правна структура више подсећала на империје преднационалне прошлости него на модерну националну државу. Јер колико год хегемонијална светска сила била снажна у демографском, техничко-економском и војном погледу, она једва да би могла бити у положају да сваког појединца на глобусу директно контролише, дакле да према начину националне државе спроводи државну непосредност појединачног, и да уведе јединствено законодавство које би изравнало све раније културне и националне различитости.

Хегемонијална светска сила била би упућена како на политику *Divide et impera*, тако и на заступнике који би се морали регрутовали или код савладаних светских сила или у различитим средњим силама као локални вазали. Ови, свакако, према носиоцу хегемоније не би поседовали никакво суверено право – у томе би се заснивала државност светске државе. Али, као делегирани чувари поретка или сатрапи

они би морали располагати легалним средствима силе као и – ограниченим – правним компетенцијама, које би се у вишој инстанци могле поништити.

Тако би унутардржавна пирамида феудалних или полуфеудалних империја, које је национална држава у Европи и такође Азији великим делом нивелисала, ускрснула у новом смислу и са новим функцијама. Лабави однос између врха и базе пирамиде имао би за последицу да би ван привредно и стратешки виталних центара, који би морали бити потчињени директној контроли империјалне светске силе, могла владати анархична или аномична стања. Светски хегемон не би имао никакав изразит интерес за то да их елиминише, а његови вазали не би за то имали довољну моћ.

СВИ РАТОВИ БИЛИ БИ ГРАЂАНСКИ РАТОВИ

Светска држава, дакле, једва да би достигла институционалну целовитост националне државе. Ипак, од тога би зависила њена способност да обезбеди сигурност и мир. Такође би и садржај и примена људских права од тога зависили. Јер о људским правима се најпре говорило из позадине правне државе, а прва правна држава била је модерна западна национална држава. Али, национална држава не може свим људима обезбедити оно што ми немарно називамо „људским правима“, него само сопственим грађанима.

Утолико говор о људским правима јуристички води на странпутицу. Јер, у њима се меша правни аспект, који је везан за постојање једне одвојене правне државе, са етичко-хуманитарним аспектом, који се односи на идеалну универзалност свих људи као људи. Људска права у правном смислу могла би обезбедити светска држава, зато што би се само у њој појмови „човек“ и „грађанин“ поклапали. Објављено право би се само у светској држави тичало свих људи у њиховој пукој особини као људи, без посредовања одређеног држављанства.

На основу темељног разликовања између правног и етичко-хуманистичког аспекта људских права сада следи да би се људска права у етичко-хуманистичком смислу већ као грађанска права и без изградње светске државе могла остварити тако што би се све државе претвориле у правне

државе према западном идеалном обрасцу. Објављивање неког општег људског права преко светске државе, насупрот томе, никако не би нужно имплицирало да би било обезбеђено оно што данас на западу чини етичко-хуманистички садржај људских права. Правно би право светске државе, дакле, било људско право, етички међутим оно то не би било безусловно. Јер никако није сигурно да ће светска држава бити уређена према обрасцу националне правне државе.

Ове рефлексије не садрже никакву прогнозу о томе да ли ће светска држава постати стварност или неће. Оне износе засновану хипотезу да би она могла бити изграђена под околностима под којима са тиме вишеструко повезана надања не би била испуњена. За светску државу би важило оно што је важило за сваку досадашњу државу: она би могла понекад бити стабилна и интегрисана изнутра или ломљива и некохерентна, она би могла штитити или угњетавати. Пре свега, међутим, она не би довела до непроменљивог коначног стања.

Као и свака друга држава она би била једнако мало у положају да јамчи за вечни мир. Једна таква гаранција дала би се из њеног постојања извести само онда ако су у прошлости ратови постојали само између држава. Било је, међутим, такође и страшних грађанских ратова које чак ни државни монопол силе није могао отклонити. Једино, дакле, за чега би светска држава могла јамчити било би претварање свих ратова у грађанске ратове.

Превео са немачког
Душан Достанић